Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
Third Sector Foundation of Turkey

YEREL GELİŞİMİN ANAHTAR OYUNCULARI OLARAK BAĞIŞÇILAR VAKIFLARI

Polonya Bağışçılar Vakıflarına Ziyaretten İzlenimler ve İçebakış

TÜRKİYE'DE BAĞIŞÇILIĞI ALTYAPISINI GELİŞTİRME PROJESİ KAPSAMINDA

DESTEĞİ İLE

YEREL GELİŞİMİN ANAHTAR OYUNCULARI OLARAK BAĞIŞÇILAR VAKIFLARI

Polonya Bağışçılar Vakıflarına Ziyaretten İzlenimler ve İçebakış

S.Sevda Kılıçalp Iaconantonio
TÜSEV – Program Direktörü
Haziran 2012

Dünyada bir süre önce yavaşlayan ama günümüzde tekrar hız kazanan bir vakıf hareketi var: bağışçılar vakıfları (community foundations).

Küresel ekonomik durgunluk dolayısıyla uluslararası donör kuruluşların sivil inisiyatiflere ayırdıkları fonların azalması; zorlaşan şartlar karşısında yurttaşların kamusal yaşamda daha fazla söz sahibi olma ve yaşadığı bölgede sorumluluk alma istekleri bu hareketin canlanmasını tetikleyen nedenlerin başında geliyor.

Polonya'daki bağışçılar vakıflarını ziyaret etme ve bu süreci nasıl yaşadıklarını hareketin sürükleyicilerinden duyma fırsatı buldum. Bu yazıda seyahatin saha ziyaretleri kısmını aktararak modelin Türkiye'de uygulamasının sivil toplumun ve yurttaş inisiyatiflerinin yereldeki gelişimine sunabileceği katkılara işaret etmek istiyorum.

Önce biraz tarih

Son yirmi yıl Polonya'ya ve Polonyalıların yaşamına büyük değişiklikler getirdi. Ülke demokratik sistemin kurulması, piyasa ekonomisine geçiş, sivil toplumun canlandırılması gibi dönüşümlerin içerisine girdi veya belki de itildi.

Diğer yandan bu çok yönlü dönüşümün hızı ve şiddeti yeni şartlara herkesin aynı şekilde uyum sağlamasını mümkün kılmadı; sosyal gruplar arasında ayrışmaları, yoksulluk, işsizlik gibi sorunları da beraberinde getirdi.

Tüm kamusal hizmetlerin devlet tarafından sağlandığı önceki rejimin vatandaş girişimlerinin gelişimi için alan tanımadığı düşüncesiyle yeni düzende sivil toplum alanının genişletilmesine ihtiyaç duyuldu ve çok sayıda sivil toplum kuruluşunun açılmasına öncelik verildi.

Bu ortamda bağışçı vakıfları hareketi sivil toplum gelişimine katkıda bulunan girişimlerden biri olarak ortaya çıktı. Başlarda kamu kaynaklarından daha çok yabancı fonlarla desteklendi.

Sovyet rejiminin etkisi altında olan ve daha sonra bağımsız hale gelen birçok ülkede olduğu gibi Polonya'ya da demokrasi ve sivil toplumun gelişimini teşvik etmek üzere uluslararası kuruluşlardan (Mott Vakfı, Soros Vakıfları gibi) ve devlet kalkınma ajanslarından (USAID) fonlar aktarılması bu süreçleri hızlandırdı ve kolaylaştırdı.

Geçiş sürecinden sonra Polonyalılar yabancı fonlar yerine kendi kaynaklarına dayanan, kendine yetebilen toplumlar yaratmak durumunda kaldılar. Bağışçılar vakıfları bu fon boşluğunu doldurmak ve dış fonlara olan bağımlılığı azaltmak için iyi bir çözüm olarak görülüyor.

Destek kuruluşunun rolü

Bağışçılar vakfı hareketinin Polonya'da koordinasyonunu ve liderliğini üstlenen yerel kuruluş "Academy for the Development of Philanthropy in Poland" (Polonya'da Bağışçılığın Geliştirilmesi için Akademi) oldu. Akademinin kurucuları daha önce Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (United States Agency for International Development-USAID) mali desteği ile yürütülen "Demokrasi Ağı Projesinde" yer almış olan, ülkenin farklı yerlerinde aktif yerel sivil girişimler ile ilişkisi olan bir ekipti.

Bağışçılar vakfı modelini Polonya'da yaygınlaştırmak isteyen Akademi öncelikle Avrupa Vakıflar Merkezi (European Foundation Center – EFC) ve USAID'nin yardımıyla bir konferans düzenleyerek uluslararası uzmanların sunumlarıyla modelin inceliklerini kamuya tanıttı.

Ardından fizibilite çalışması yürütmek için pilot bölgeler belirledi. Bölgelerin belirlenmesinde kullanılan kriterler şunlardı: özel sektör-yerel yönetimler ve sivil toplum arasında güçlü işbirliği; aktif ve yenilikçi yerel yönetimler, yüksek ekonomik potansiyel; aktif STK ve yerel sivil girişimleri; 25,000 ile 250,000 arasında nüfus.

Fizibilite çalışması bir yandan bağışçılar vakfı modeli için yeterli talep ve kaynak olup olmadığını tespit ederken diğer yandan farklı aktörlerin model hakkında bilgilendirilmesine ve yerel tartışmaların başlamasına neden oldu. Ayrıca Akademi fizibilitenin bulgularına bakarak bağışçılar vakıflarının yaygınlaştırılması için üç yıllık stratejik plan geliştirdi.

Akademi, Charles Steward Mott ve Stefan Batory Vakıflarının mali desteği ile başlattığı "Bağışçılar Vakıfları Geliştirme Programı" kapsamında bağışçılar vakfı modeli hakkında eğitimlere ve çalışma ziyaretlerine katılım çağrısı yaptı. Yerel yönetim, özel sektör ve sivil toplum temsilcilerinin başvuruları değerlendirildi ve seçilenlere eğitimler verildi. Eğitimleri ABD ve İngiltere'de yerleşik bağışçılar vakıflarına yapılan çalışma ziyaretleri izledi.

Programa katılan her bir bölgede kuluçka *(incubation)* merkezi işlevi görecek bir sivil toplum kuruluşu ile işbirliği kuruldu. Bu kuluçka merkezleri, bağışçılar vakfının kuruluşu sırasında yerel grupların toplantı salonu, ofis ekipmanları, iletişim araçları gibi fiziksel ihtiyaçlarının temininin yanı sıra grupları iletişim, kaynak geliştirme vb. faaliyetlerinde destekleyerek süpervizörlük rolü oynadılar.

Bilgilenme sürecinin ardından yerel topluluklar üç yıllık planlarını hazırlayıp Akademi'ye sundular. Planların onaylanmasından sonra operasyonel giderlerini, hibe programı ve anavarlıklarını karşılamak üzere Akademi'nin mali desteğine başvurmaya hak kazandılar.

Aynı zamanda anavarlık ve hibe programı fonu oluşturmak için yerelde çok ciddi kaynak geliştirme kampanyası yürütmeye başladılar. Yerel yönetimlerden, şirketlerden ve bireylerden önemli ölçüde destek aldılar.

"Penny by Penny" (Kuruş Kuruş) denilen program çerçevesinde çeşitli kaynaklardan yerel grupların topladığı her bir Polonya zloty'sini Akademi'nin verdiği bir zloty ile eşleştirilmesi suretiyle bu vakıfların anavarlıkları, operasyon ve hibe fonları oluşturuldu.

Mali yardımın bu şekilde eşleştirme usulü ile yapılmasıyla yerel topluluklara yerel kaynakları harekete geçirme ve işbirlikleri kurma deneyimi kazandırdı.

Akademi'nin sağladığı mali desteğe, teknik destek de eşlik etti. Anavalık oluşumu, koalisyon kurma, hibe programı, muhasebe, bağışçılar vakfı kuruluşu ve yönetimi, kaynak geliştirme gibi çeşitli konularda çok sayıda kılavuz yayınlandı. Yeni kurulmakta olan vakıflara hukuk danışmanlığı ve mali danışmanlık verildi. Düzenli toplantılarla yerel toplulukların birbiriyle deneyim ve bilgi paylaşımı sağlandı.

Böylece 1998 yılında teknik destek ve hibe eşleştirme programı ile yola çıkan Akademi 1998-2001 arasında 12 bağışçı vakfının kuruluşunda rol oynadı. İkinci dalga 2002-2008 arasında 7 kuruluşun daha ortaya çıkmasıyla sonuçlandı.

2001'de Akademi'nin öncülüğünde Ulusal Bağışçılar Vakfı Ağı kuruldu. Bu platform ilk kuşak bağışçılar vakıflarının kendi arasında deneyim paylaşımını kolaylaştırdığı gibi yeni kurulmakta olan bağışçılar vakıflarının eskilerin mentörlüğünden faydalanmasına da imkan sağladı.

Ağ, bağışçılar vakıfları için operasyon standartları (yasal yapı, komitelerin görevleri, anavarlık oluşumu vb üzerine) geliştirdi. Akademi bu standartların yanı sıra açıklık, ortaklık, yenilikçilik, güvenirlik, şeffaflık, kapsamlı destek, bağımsızlık prensiplerini teşvik ediyor.

Akademi, bağışçılar vakfının kuruluşunda hibe programlarını etkili bir araç olarak kullandı. Yerel burs programı ile bağışçılar vakıflarının bulundukları yerlerde burs dağıtmasını kolaylaştırdı. "Yerel Hareket Et" programı ile bağışçılar vakıflarının yerel projelere hibe tahsis ederek sosyal mobilizasyon rollerini sağlamlaştırdı.

Bugün Akademini teknik ve mali destek programı sayesinde 16 ilde 22 bağışçılar vakfı bulunuyor (sadece 5 ilde henüz bağışçılar vakfı kurulmamış). Bu vakıfların hizmet ettikleri gruplar toplam nüfusun %10'unu (3 milyon) temsil ediyor.

Başarı faktörleri

Akademi Polonya'daki bağışçılar vakfı kuruluşunu destekleyen faktörleri şöyle sıralıyor: başkalarını harekete geçirebilecek, dinamik, yerel bir lider; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında güçlü bir koalisyon; başlangıç aşaması için dışarıdan gelen önemli ölçüde mali ve teknik destek; bağışçıların ve uygulayıcıların bu fikre sahip çıkması ve

kendilerini adamaları; yerele bu modeli anlatmak ve modelin yerelde benimsenmesini sağlamak için parlak fikirlerin olması.

Polonya'da bağışçılar vakfı kurulacak yerin kasaba veya şehir, az gelişmiş veya çok gelişmiş olması çok fazla önem arz etmemiş. Hatta ekonomik ve sosyal gelişimin az olduğu yerlerde model çok daha çabuk kabul görmüş ve yerel sorun çözme sistemine kolaylıkla entegre edilmiş.

Yurttaşlar için yeni bir deneyim

Polonyalılar için kaynak geliştirmek ve gelecekteki ihtiyaçlar için bir anavarlık oluşturmak daha önce deneyimlemedikleri şeylerdi. Sosyalizmde vatandaşlarını koruyup-kollayan ve kamusal hayatın her aşamasını düzenleyen devlet sivil katılım için çok fazla alan bırakmadığı için vatandaşlar açısından bu tür yerel faaliyetlere katılmaya gerek yoktu.

Şimdilerde ise mali varlıkları gelişen Polonyalıların bu varlıkları nasıl paylaşacaklarını ve ortak kamusal yararın geliştirilmesi için nasıl kullanacaklarını öğrenmeleri gerekiyor.

Ayrıca sosyalizmde devletin tüm yaşamsal alanlara eşitlik getirmesine rağmen otoriter yönetim dolayısıyla güvensizliğe neden olmasıyla insanların birbirinden ve kurumlardan uzaklaştığı söyleniyor. Güven ve dayanışmanın tekrar inşa edilmesi için bağışçılar vakıflarından önemli katkılar bekleniliyor.

Polonya'ya özel bağışçılar vakfı

Bu ortamda bağışçılar vakıfları yereldeki grupların ihtiyaçlarına cevap vermek ve sosyal sermayeyi güçlendirmek için yerel bağışçılardan fon toplayan, bunları yöneten ve sivil girişimlere hibe olarak dağıtan bağımsız, filantropik kuruluşlar olarak tanımlanıyor.

Dünyanın hiçbir yerindeki bağışçılar vakfının birbirine benzemediği söylenir. Yerel şartlara ve ele alınan yerel sorunlara göre vakıflar farklılık gösteriyor. Buna rağmen Polonya'daki farklı bağışçılar vakfı temsilcilerinin tekrarladığı bazı ortak noktalar vardı.

Bağışçılar vakıflarını, değişime zor ayak uyduran ve hatta bazen değişime direnen yapılar olarak bilinen geleneksel vakıflardan ayıran özelliklerin başında esnekliği, yerel ihtiyaçlara hızlı yanıt verebilmesi, bir kişinin veya ailenin değil yerel grupların kolektif taleplerini yansıtması geliyor.

Bağışçılar vakıfları sağlık, eğitim, çevre gibi tek bir tematik alanda faaliyet göstermek ve kendi operasyonlarına fon aramak yerine bulunduğu yerin ihtiyaçları doğrultusunda çalışmalar yürüten sivil girişimlerin projelerine hibe desteği veriyorlar. Yerel sosyal aktivistlerin ve gönüllülerin hareketleri için alan ve kaynak sağlıyorlar.

Özel sektör, yerel yönetimler ve vatandaşların yerel ihtiyaçlar ve girişimler hakkında bilgilendiriyor ve onları yapılan çalışmalara katıyorlar.

Bağışçıların ve aktif yurttaşların bağlantılarını, kaynaklarını, fikirlerini harekete geçirerek etki ettikleri alanı genişletiyorlar.

Operasyon standartları ve profesyonellikleri ile bağışçıların şeffaflık, çıkar çatışmasının önlenmesi gibi beklentileri karşılıyor, bağışçılarda güven yaratıyorlar.

Polonya'da vakıf kurmak için anavarlık şartı aramamasına rağmen tüm bağışçı vakıfları sürdürebilirlik açısından anavarlık oluşumuna öncelik vermiş. Bazı bağışçı vakıfları anavarlıklarını büyütüp bundan elde edilen gelirin ne şekilde kullanılacağını bir kurala bağlamış durumda. Örneğin Bilgoraj Bağışçılar Vakfı'nın anavarlık gelirlerinin en fazla %40'ı tekrar anavarlığa gidiyor, en az %30'u hibe tahsisinde kullanılıyor ve en fazla %30'u idari giderler için harcanabiliyor.

Kaynak geliştirme için bordro bağışçılığından, yardım toplama kutularına, maratonlardan, amaç bazlı ürün anlaşmalarına çok çeşitli yöntemler kullanıyorlar. Ülkede vergi mükelleflerinin ödedikleri verginin %1'inin hangi STK'ya aktarılacağına karar verebildiği vergi mevzuatı bağışçılar vakıflarına önemli bir kaynak akışı sağlıyor. Yerel yönetimlerden, ulusal vakıflardan, şirketlerden, AB'den ve uluslararası kuruluşlardan alınan fonlar ile gelir kaynaklarını çeşitlendiriyorlar.

Bağışçılar vakıflarının hepsinin yönetim kurulunun yanı sıra hibe ve burs seçim komiteleri bulunuyor. Ayrıca gençlik komitesi, ödül komitesi, uzun vadeli planlama komitesi, kaynak geliştirme komitesi, mali komite halkla ilişkiler komitesi gibi çalışma grupları oluşturarak insanları uzmanlıkları ve ilgi alanları doğrultusunda vakfın işlerine dahil ediyorlar.

Normalde küçük yerel kuruluşların uluslararası toplulukla iletişime geçmesi ve işbirlikleri kurması imkanı çok az olduğu halde, dünyada bağışçılar vakfı desteklenen bir model olduğu için bu kuruluşların hemen hepsinin yabancı bir kuruluşla ortaklığı bulunuyor.

Tüm bağışçılar vakıflarının burs programları mevcut. Sadece akademik başarı değil aynı zamanda yerel yönetim ve STK etkinliklerine katılım gibi şartlara bakılarak bursiyerler belirleniyor.

Bütün bağışçılar vakıflarının katıldığı ulusal programlar da var. "Eşit Fırsatlar", "Yerel Hareket Et" ve "Emniyet Pini" gibi ulusal hibe ve burs programlarının kendi yerellerinde uygulamasında rol oynuyorlar.

Bağışçılar vakfı kavramını ve modelin Polonya'da nasıl uygulandığı anlatmanın en kolay yolu vakfın değiştirdiği yaşamların öyküsünü anlatmak.

Bilgoraj Bağışçılar Vakfı

Vakfın kuruluş hikayesi ile başlayacak olursak tekrar sektörler arası işbirliğinin önemi ile karşılaşıyoruz. 1998 yılında Akademi'nin fizibilite çalışmasının uygulandığı dört bölgeden biri

olan Bilgoraj'ın bağışçılar vakfının kuruluşu için gerekli şartları karşıladığı saptandı.

Bunun öncesinde Bilgoraj Bölgesel Kalkınma Ajansı, yoksul bir bölge olan Bilgoraj'da ekonomik büyüme yaratabilmek için girişimciliği destekleyecek bir dizi öncü önlemler almaktaydı. Yabancı ve yerli yatırımcıları bölgeye çekmek için vergi indirimi, kredi için garanti, idari engellerin kaldırılması, başvur süreçlerinin kolaylaştırılması gibi teşvikler ortaya koydu. Girişimci yaratma ve altyapı yatırımları ile ekonomik gelişmişlik iyi bir seviyeye getirildi. Ancak ekonomik büyümeyi sosyal gelişim takip etmiyordu. Bu ikisinin birlikte ve dengeli bir şekilde ilerlemesini sağlayacak bir yapıya ihtiyaç vardı.

Bölgedeki kültürel-sosyal gelişimi destekleyecek ve toplumun tüm kesimlerinin işbirliğini mümkün kılacak bir kuruluş yapısı ararken Ajans Akademi'nin o sırada tanıtmakta olduğu bağışçılar vakfı modeli ile tanıştı ve baştan itibaren fikrin sürükleyicilerinden oldu.

Fizibilite çalışması bölgede yeterli istek, hazırlık, kaynak ve taahhüt olduğunu ortaya koydu. Fizibilite çalışmasında görüşlerine başvurulan özel sektör-kamu ve sivil toplum temsilcileri biraray gelerek ortak bir strateji geliştirdiler.

Anavarlık fonu geliştirme kampanyasında ulaşılmak istenen hedefin ne kadar olacağını önemli bir soruydu. Yatırım analizi yapılarak bu miktar belirlendi. Üç sektörden herbirinin eşit katkısı ile 165.000 PLN (90.000 TL) tutarındaki anavarlığı oluşturmak iki buçuk yıl sürdü. Kurumlardan en az 5.000 PLN (2.700 TL), bireylerden en az 1.000 PLN (540 TL) alındı.

İlk yılların idari giderlerini karşılamak için kamu kuruluşları hibe verdiler. Anavarlık fonuna katkıda bulunanlara genel kurulda üyelik fırsatı tanındı.

Mali hazırlıkların yanı sıra içeriği geliştirmek için Akademi'den eğitimler alındı, çalışma ziyaretlerine katılındı.

Bugün Bilgoraj Bağışçılar Vakfı (BBV), Polonya'nın en büyük bağışçılar vakfı olarak gösteriliyor. Kurulduğu 1999 yılından 2011'e kadar 1.700.000 PLN'den (923.000 TL) fazla burs, hibe ve bağış tahsisinde bulundu. 758 öğrenciye burs verdi. Kültür, eğitim, sağlık, spor, turizm, çevre koruma gibi alanlarda yapılan 264 yerel projeye hibe tahsisi etti. Şehirdeki spor, sağlık, eğitim tesislerine donanım yardımı yaptı. Vakfın şu andaki anavarlığı 970.000 PLN (527.000 TL) civarında. Anavarlıktan geçtiğimiz sene 450.000 PLN (245.000 TL) gelir elde edildi.

Bilgoraj'ı diğer vakıflardan farklı kılan özelliklerinden biri bünyesinde oluşturduğu 22 farklı "Affiliate Fund" denilen fonlar. Yerel bir grup vakıf bünyesinde kendi fonunu kurabiliyor. "Vakıf içinde vakıf" olarak adlandırılan bu sistem kamu yararı statüsü edinmemiş olan sivil toplum kuruluşları ile tüzel kişiliği olmayan sivil girişimlere özellikle fayda sağlıyor.

Bu gruplar vakfa en az 5.000 PLN (2.700 TL) koyarak fonlarının anavarlığını oluşturuyor, sonra vakıfla birlikte kaynak geliştirme faaliyetlerine başlıyorlar. Vakfın kamu yararı statüsü olduğu

için bağışçılara vergi indirimi sağlıyor ve %1 vergi aktarımı uygulamasından yararlanabiliyor.

Böylece sivil gruplar vakıfla birlikte yürüttükleri kaynak geliştirme kampanyalarında hem daha fazla bağışçıyı kendilerine çekebiliyor, hem de halktan gelir vergilerinin %1'ini bu fona aktarılmasını talep edebiliyorlar.

Bunun yanı sıra vakfın iletişim, halkla ilişkiler, yasal-mali konulardaki uzmanlıklarından faydalanıyor, işbirliği sayesinde idari masraflarını asgariye indirmiş oluyorlar. Fonların yönetim giderlerinin karşılanması için fon tutarının %10'u vakfa bırakılıyor.

Vakfın işlevleri farklı sivil girişimlere fon sağlamak, bağışçıların hedeflerini gerçekleştirmelerinde onlara yardımcı olmak, yerel-ulusal ve uluslararası kaynaklardan fon geliştirmek ve yerel sorunların çözümünde yer almak isteyen tüm kişi, grup ve kurumlar arasında işbirliğini kolaylaştırmak.

Hibe tahsisi ile vakıf, yerel STK'ları ve yurttaş girişimlerini aktive etmeyi ve sinerji yaratmayı amaçlıyor.

Yerel yönetimler, şirketler ve bireylerden bağış alarak onları vakfın bir ortağı haline getirmeye çalışıyor.

Tüm faaliyetleri ile vakıf, yurttaş katılımını arttırmaya, yeni oluşan sivil toplumu güçlendirmek ve bağışçılık kültürü ve uygulamalarını derinleştirmeyi amaçlıyor.

Bu resimde gençler önemli bir rol oynuyor. Gençler yaşadığı yeri ilgilendiren sorunları tespit edip bunlara kendi yaratıcılıklarını ve çeşitli işbirliklerini katarak çözüm buluyorlar. Bursiyerler Kulübü gençlerin biraraya gelip fikir üretmesi için sunulan imkanlardan bir tanesi.

Ayrıca gençlere kaynak geliştirme eğitimi verilerek kendi projelerine fon oluşturmaları teşvik ediliyor.

Gençlerin projeleri için başvurabilecekleri küçük hibeler fonu da bulunuyor. Buradan yerel projeler için 350 PLN (190 TL) ila 1.700 PLN (900 TL) arasında destek alabiliyorlar.

Bilgoraj'da burs programına fazlasıyla önem veriliyor. Bursların gençlere daha iyi bir gelecek kazandırmak için yatırım aracı oluğuna inanılıyor.

Polonya'nın pek çok yerinde geleceğe yönelik yatırım ve uzun vadeli planlama yapma alışkanlığı yokken vakıf anavarlık oluşumu, sürdürebilirlik ve uzun vadeli sorunların ele alınması gibi yaklaşımları topluma kazandırmaya çalışıyor. Bu anlamda burs programları bu anlayışa geçilmesi için bir adım olarak düşünülüyor.

Diğer yandan gençleri grubun parçası haline getirmek ve sosyal katılıma teşvik etmek için burslar iyi bir araç olarak görülüyor. Bursiyerlerin eğitimlerini tamamladıktan sonra bağışçılar

vakıflarının gelişimine destek olması umuluyor.

Ayrıca burs fonu için bağışçı kazanmak çok daha kolay olabiliyor. Şartlı bağışlarla bağışlıların aradıkları özelliklerdeki öğrencileri destekleyebiliyorlar. Böylece bağış yapma pratiği kazanıp başka fonlara da bağış yapmaya başlıyorlar.

Saha ziyaretimizde vakıf temsilcilerinden bu bilgileri almanın yanı sıra desteklenen projeleri yerinde ziyaret etme fırsatı bulduk.

Ziyaret ettiğimiz projeler arasında gençlerin oluşturduğu UFO (**U**czniowski **F**undusz **O**swiaty) fonu ile yapılan çalışmalardan biri Rus Eserleri Kitaplığı vardı. Sosyalist yönetim altında öğrenilmesi zorunlu olan Rusça, Sovyet Blok'un çöküşünden sonra Polonya eğitim sisteminden çıkartılmıştı.

Öğrenciler artık okullarda İngilizce, Almanca ve Fransızca'yı yabancı dil olarak öğrenebiliyorlar. Ancak Rusya'nın son yıllarda gösterdiği ekonomik büyüme ve pek çok uluslararası şirkette işe girmek için Rusça bilme gereksinimi olması gençleri Rusça'yı tekrar keşfetmeye teşvik etmiş görünüyor. Kitaplığın kurulması sadece pragmatik nedenlere dayanmıyor. Rus edebiyatına tutkun olmayanlar da yok değil. Devletin henüz öğrenilmesini öncelik haline getirmediği Rusça dili ve kültürüne erişim gençlerin kendi inisiyatifleri ile çok daha kolay hale gelmiş durumda.

Bilgoraj Bağışçılar Vakfı'nda kendine ait fonu bulunan ve vakıftan hibe desteği alan girişimlerden bir diğeri de Karate Academy. Dezavantajlı çocuk ve gençlerin karate başta olmak üzere çeşitli fiziksel faaliyetlere katılabilecekleri bir merkez kuruldu. Öncelikle tesis için kamuya ait kullanılmayan bir binanın devir alınmasında ve bu binanın restorasyonuna vakfın katkıları var.

Karate Academy'nin kurucusu uluslararası müsabakalara katılarak bölgeye ödüller kazandırmış bir sporcu. Çocuklar ve gençler rol model olarak kabul ettikleri bu sporcuyu takip ederek evlerinden, okullarından çıkıp fiziksel faaliyetlere katılacak; rahatlayabilecekleri, sosyalleşebilecekleri, özgüvenlerini geliştirebilecekleri bir alandan faydalanabilecekler. Karate Academy gündüzleri dezavantajlı gruplara ücretsiz bu hizmeti verirken, akşam dersleri katılımcılarından ücret alarak mali sürdürebilirliğini sağlayacak.

Lezajsk Bağışçılar Vakfı

Lezajsk Bağışçılar Vakfı, 2009 yılında resmen kurulmasına rağmen, ondan önceki dokuz yıl boyunca Lezajsk Kalkınma Derneği içinde varlığını sürdürdü.

Lezajsk Kalkınma Derneği, özel sektör ve yerel yönetim temsilcileri tarafından yerel toplumu kalkındırma amacıyla kurulmuştu. Küçük girişimleri ve kırsal kalkınmayı destekleme amacı güdüyordu. KOBİlerden, girişimcilere, kamu kuruluşlarından STK'lara, genç insanlardan çalışanlara ve işsizlere kadar geniş yelpazede yararlanıcıları bulunuyordu.

Derneğin içinde ayrı bir yapılanmaya gidilmesi ve Lezajsk'ta bağışçılar vakfına ihtiyaç duyulmasının nedenleri Bilgoraj'dan oldukça farklı.

Polonya'nın güneydoğusunda kalan ve yaklaşık 15,000 nüfusu olan Lezajsk'ın en büyük sorunlarının başında işsizlik geliyor.

1990'dan bu yana tarımsal üretim yöntemlerinin ve tarım politikalarının değişmesi, sanayileşme, eğitim sisteminin yenilenmesi, idari yönetim sisteminin yedinden yapılandırılması gibi önemli dönüşümlere sahne olan bölgede işsizlik oranı Polonya ortalamasını geçerek %20'lere ulaşıyor. Gençlik işsizliği oranı ise %60 civarında.

İşsizliğe bağlı yüksek göç oranı ve düşük nüfus artış hızı nedeniyle nüfus yaşlanıyor ve dinamizmini kaybediyor.

Nüfusun %60'ından fazlası kırsal alanda yaşıyor. Tarım ve çiftçilik başlıca geçim kaynağı olduğu Lezajsk'ta tarımsal üretimdeki değişimler nedeniyle insanlar gelirlerini kaybediyor ve alternatif geçim kaynakları bulmaya çalışıyorlar.

Halk yoksulluk, işsizlik ve bunların getirildiği izolasyonla baş etmek durumunda. Diğer yandan yoksul ile varlıklı kesimler arasındaki sosyal bölünmeler artıyor.

İdari birimlerin arasında koordinasyonsuzluk ve sorunların büyüklüğünün çok kısa hizmet süresi olan yerel yönetimlerin kapasitesinin aşması üzerine 1999'dan sonra sosyal-ekonomiyi canlandırmak için STKlar rol üstlendiler. AB fonları özellikle kırsal alanlarda yeni STKların kurulmasına yardımcı oldu.

Lezajsk Bağışçılar Vakfı ise tarımsal turizm, yaşlılar için sosyal bakım hizmetleri sağlayan çiftlikler ve girişimciliği desteklemeye soyundu.

Vakfın misyonu sosyal yaşamın farklı alanlardaki yurttaş girişimlerini desteklemek ve bölgede yaşam kalitesini arttırma üzere kaynak geliştirmek, hibe tahsisi yapmak, işbirlikleri başlatmak.

Dernek içindeki var olduğu günden bu yanda 1.000.000 PLN'yi (543.000 TL) burs veya hibe olarak tahsis etti. 517 öğrenciye burs verdi. 226 projeye hibe desteği sağladı.

Öncü vakıflardan, yerel şirketlerden, bireylerden, KOBİlerden fon sağlayabiliyor. Kamu yararı statüsü sayesinde vergi mükelleflerinin gelirlerinden %1'ini vergiden düşebilmelerini sağlayan vergi yasasından yararlanabiliyor. Fonlarının üçte biri bireylerden geliyor.

Yerel STKlara sadece hibe desteği vermekle kalmıyor, onların farklı fonlara başvurmasını kolaylaştırıyor, proje yönetim kapasitelerini geliştiriyor, sosyal ekonomi alanında faaliyet göstermek isteyen STK'lar için kaynak merkezi görevini görüyor.

Vakıf temsilcileri çalışmalarının etkisini şöyle sıralıyorlar: merkeze uzak kalan yerlerdeki okulların açık kalması, yurttaşların birliyle etkileşiminin artması, kırsal alanların ekonomik ve sosyal gelişimi, desteklenen STK'ların proje yönetim ve kaynak geliştirme kapasitelerinin güçlenmesi, kırsal alanda işsizlik oranının düşmesi, öğrencilerin üniversite eğitimine erişimi, kurumlar arasında işbirliği, bağışçılık kültürü ve yerel sivil toplumun gelişim

Vakfın desteklediği projelerden biri olan Rakszawa'daki neolitik turistik yerleşime ziyarette bulunduk.

Bu yerleşim bizi insanların yerleşik düzene geçtiği; ilk köylerin oluştuğu; tarımsal üretiminin, ticaretin, sert ve düzgün taş aletlerin, seramik sanatının başlatıldığı, hayvanların evcilleştirildiği Cilalı Taş Devrine götürdü.

Topluluk, tarihöncesi çağda insanların yaşama biçimlerini keşfetmenin birçok kişi için ilgi çekici bir deneyim olacağından yola çıkarak bu kampı kurmuş.

Burada döneme ait sanat ve zanaat pratiklerinin Rakszawa'da yaşayan köylülerce çevre şehirlerden gelen turistlere öğretildiği atölyeler düzenleniyor.

Alternatif bir tatil yapmak isteyenlerin yanı sıra okullardan öğrenci gruplarını kendisine çeken kamp köylüler için yeni bir gelir kaynağı sağlıyor.

Czajnia Bağışçılar Vakfı

Czajnia grubu 2004 yılında dernek olarak kuruldu, 2008'den bu yana dernek bünyesinde bağışçılar vakfı olarak faaliyet gösteriyor, şimdilerde ise vakıf olma yolunda ilerliyor.

Czajnia grubu, Tomaszow Lubelski sınırları içindeki gençlik inisiyatifleri başta olmak üzere yerel sivil girişimleri destekliyor. Bugüne kadar 860.000 PLN'den (467.000 TR) fazla fon verilmiş durumda. Bu kapsamda 54 öğrenciye burs verildi, 42 proje desteklendi.

2004-2007 yılları arasında büyük vakıflara alternatif çalışmalar yürüten ve desteklenmeyen alanların üzerine gitmeye çalışan grup sadece alternatif ve küçük etkinlikler yapan bir kuruluş olarak kalmak istemedi.

2008 yılında Academy'nin "Yerel Hareket Et" programına katılarak, ilk hibelerini aldılar. Bu hibeyi yerel kaynaklarla eşleştirmek için yerelde kaynak geliştirme çalışmaları yürüttüler. Oluşan fondan yerel projelere mali destek sağlayarak ilk hibe tahsis deneyimlerini edinmiş oldular.

Kurumsal yaşamlarına bibe veren kuruluş olarak devam etmek istiyorlardı. Bunun için bir model ararken Akademi'nin yaygınlaştırmakta olduğu bağışçılar vakfı modeli ile tanıştılar ve bunun yapmak istedikleri şeyler için çok uygun bir yapı olduğuna karar verdiler.

Bağışçılar vakfının üç özelliğinden etkilendiler: (1) yerel topluluklara ve sosyal gelişime

getirdiği çok yönlü ve bütüncül yaklaşım; (2) anavarlık oluşumu sayesinde sürdürebilirlik; (3) tüm paydaşlarla işbirliği.

2008'de kamu yararı statüsü kazanıp %1 vergi aktarımından yararlanmaya başladılar. Polonya'daki bağışçılar vakıfları için artık gelenekselleşmiş olan burs programını uygulamaya koydular. Burs fonu için küçük bağışlar topladılar. Bursiyerlerin seçimi için komite kurdular.

Burs programı, "Yerel Hareket Et", sosyal yardım, ilkokul işletme, gençlik topluluklarına platform sağlama gibi çalışma alanları var.

Grubun gelirleri vakıflar, şirketler, bireyler, AB fonu, ekonomik faaliyet ve %1 vergi aktarımından geliyor. Kaynak geliştirme için uygulanan yöntemlerden biri pizza kutularının üzerine vakfın ismini koymak ve her pizza satışından belli bir pay almak. Ayrıca sadakat kartı denilen kartların üyelik ücretini alırken, kart sahiplerinin anlaşmalı işyerlerinden indirim almasını sağlıyorlar.

Julek ve Oscar isimli iki çocuğun anısına ayrı bir fon oluşturarak hasta çocuk ve gençlerin tedavisi ile ilgili projeleri destekliyorlar.

Lubelski'deki bir holdingin sahibini vakfa davet ederek, onun adına bir fon oluşturdular. Daha önceden kapısı çalındıkça bağış yapan ve bağışçılık için belli bir stratejisi olmayan bu bağışçı vakıf içindeki ayrı fon sayesinde artık her sene ne kadar bağış yaptığını, hangi grupları desteklediğini, bağışı ile nasıl bir etki yarattığını biliyor.

Grubun gelecek için planları arasında ayrı fonlar oluşturmak ve yönetmek, anavarlığı büyütmek, operasyonel faaliyetleri azaltmak, vakıf ile derneği ayırmak geliyor.

İçe bakış

Görüldüğü gibi Polonya'da farklı ihtiyaçlardan ortaya çıkan bağışçılar vakıfları tüm yerel paydaşları etrafında toplayarak kuruldukları yerlere özel sorun alanlarının üzerine gidilmesinde oldukça başarılılar.

Desteklenen projeler ile ortaya çıkartılan kamusal fayda bir yana bölgelerine yeni çalışma alışkanlıkları getiriyor, yurttaşlar arası etkileşimi ve güven ilişkisini geliştiriyor, örgütsel yaşama katılım deneyimi kazandırıyor ve böylece sosyal sermayeyi geliştiriyorlar.

Bazen sosyal-ekonomiye odaklanarak özellikle dezavantajlı grupların gelir sağlayıcı faaliyetler yürütüyor, bazen ekonomik büyümenin sosyal eşitsizlikler yaratarak ilerlediği yerlerde sosyal gelişime yönelik çalışmalar yürütüyorlar.

Çalışma alanları ve misyonları ne olursa olsun hepsi de toplumsal yaşama katılım biçimi olarak yerel kaynakların kullanılması ve paydaşlar arası iletişim-işbirliğini öne çıkartıyor.

Yerel bağışçılığın etkili olduğu örneklerde, yereldeki aidiyet hissini ve hesap verebilirliği de

arttırarak kalıcı ve köklü sonuçlar elde ediliyor.

180.000 dernek ve 5000 vakfın olduğu Türkiye'de sivil toplum hareketi, son yıllardaki gelişimine rağmen vatandaşların büyük bölümünden kopuk kalıyor ve sadece küçük bir kesimine hitap ediyor.

Vatandaş katılımı (STK'lara üyelik, gönüllülük, STK faaliyetlerine katılım ve bağış düzeyleri) Türkiye'de sivil toplumun en zayıf ve dolayısıyla gelişmeye ihtiyaç olan boyutu olarak görülüyor.

Sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğu (%87) sivil topluma vatandaş katılımını yetersiz buluyor (Toros, 2007); katılımın düşüklüğünü mali sorunlarından sonra en önemli ikinci sorun alanı olarak sıralıyor ve bu alanda kendilerini geliştirmeye yönelik faaliyetlere ve yapılara ihtiyaç duyduklarını doğruluyorlar (YADA, 2010).

Güven, hoşgörü ve kamu ruhu olmak üzere sosyal sermayenin üç göstergesi temelinde yapılan incelemeler, gönüllülük yapan ve yapmayan bireyler arasındaki farka işaret ediyor. Gönüllülüğün bireylerin kendilerine daha olumlu bakması, anomi duygusu azalırken güven ve empati duygularının artması gibi olumlu tutumları beraberinde getirdiğini gösteriyor (TEGV – İnfakto, 2008).

Türkiye için yeni bir tür olan ancak dünyada yaygınlaşmakta olan bağışçılar vakıfları sivil toplumun sürdürülebilirliğini sağlamada ve sosyal yatırımların etkinliğini arttırmada önemli bir araç olarak ele alınabileceğini düşünüyorum.

Siz ne dersiniz, Türkiye'de sivil toplumun gelişiminin önünde iki temel sorun alanı olarak beliren kaynak eksikliği ve yurttaş katılımının azlığına bağışçılar vakfı modeli çözüm getirilebilir mi?

Okuyucuya not: Bolu Bağışçılar Vakfı Analizi dosyasında bu vakıf türünün üç yıl gibi çok kısa bir süre içinde Bolu'ya nasıl bir katma değer yarattığını ve şehir yaşamında değişiklik yaptığını görebilirsiniz.

http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/BBV%20Analizi_TUSEV%20web.pdf